

50-LECIE „ETNOGRAFII POLSKIEJ”

Powstanie nowego czasopisma, związanego z istniejącym od 1953 roku Instytutem Historii Kultury Materialnej (obecnie Instytut Archeologii i Etnologii) Polskiej Akademii Nauk, było ważnym wydarzeniem w dziejach dyscypliny¹. Od samego początku pismo ukazuje się z niezwykle regularnością, mimo różnych, często burzliwych, zmian zachodzących w kraju, i utrwaliło swoją pozycję w dorobku polskiej humanistyki.

Powołanie do życia „Etnografii Polskiej” było wspólnym dziełem badaczy, którzy po wojnie podjęli trud odbudowy nauki polskiej. O udziale wielu wybitnych naukowców w pracach wydawniczych świadczy skład Komitetu Redakcyjnego², a także powierzenie redagowania kolejnych tomów poszczególnym członkom tego Gremium.

Teksty publikowane w „Etnografii Polskiej” są ważnym źródłem wiedzy o osiągnięciach powojennej etnografii (późniejszej etnologii/antropologii kulturowej), kierunkach prac badawczych, specyfice różnych ośrodków naukowych, rozwoju dyscypliny i jej historii.

Ukazanie się pięćdziesiątego tomu czasopisma jest okazją do przypomnienia podstawowych zadań stawianych mu od chwili powstania, omówienia prezentowanej na jego łamach problematyki i prześledzenia zmian. Jest to również okazja do refleksji nad rolą i miejscem pisma w polskiej etnografii/etnologii i osiągnięciami dyscypliny, widzianymi przez pryzmat publikowanych na jego łamach artykułów.

Historia czasopisma jest częścią historii polskiej etnografii/etnologii/antropologii kulturowej i powinna być rozpatrywana w ścisłym związku z nią. Takie pogłębione ujęcie nie jest jednak możliwe w krótkim, z konieczności, tekście. Możemy jedynie zasygnalizować pewne problemy. Trudno nam również oceniać czasopismo, z którym jesteśmy związane od dawna.

We „Wstępie” do pierwszego tomu „Etnografii Polskiej”, zatytułowanym „Od Redakcji”, tak m.in. sformułowano jej zadania: „[...] czasopismo to jako odbicie

¹ Etnografia reprezentowana w Instytucie Historii Kultury Materialnej związana była z Działem IV PAN. „Zakres tematyczny tego Działu [jak napisano w I tomie pisma, w artykule „Od Redakcji”] nie ogranicza się [...] do zagadnień kultury materialnej, obejmuje bowiem zarówno zagadnienie rozwoju sił wytwórczych wraz z całością kultury materialnej, jak też problematykę społecznych stosunków produkcji i bogatą tematykę należącą do dziedziny świadomości społecznej” (*Etnografia Polska*, t. I: 1958, s. 15).

² Redaktorem naczelnym „Etnografii Polskiej” był prof. dr hab. Witold Dynowski. W skład Komitetu Redakcyjnego wchodził: prof. prof. Kazimierz Dobrowolski, Józef Gajek, Mieczysław Gładysz, Jadwiga Stelmachowska, Jadwiga Klimaszewska, Anna Kutrzeba-Pojnarowa, Kazimierz Moszyński, Adolf Nasz, Andrzej Waliński, Kazimiera Zawistowicz-Adamska.

polskiej współczesnej myśli badawczej musi oprócz problematyki własnego kraju uwzględnić również etnografię innych narodów słowiańskich oraz pozostałych krajów europejskich i pozaeuropejskich. [...] czasopismo będzie się starało kłaść silny nacisk na zagadnienia metodologiczne, na zagadnienia związane z techniką badań, na podstawowe problemy teoretyczne. [...] Nieobca mu będzie również problematyka etnogenetyczna i zagadnienia swoistych cech etnicznych ludu polskiego i jego kultury” (*Etnografia Polska*, t. I: 1958, s. 16).

W tym samym tomie zamieszczony został artykuł nestora polskiej etnografii, prof. Kazimierza Dobrowolskiego, będący pierwszą po wojnie próbą teoretycznego zarysu tradycyjnej kultury chłopskiej na ziemiach południowej Małopolski w XIX–XX wieku. Autor przedstawił wyniki badań przeprowadzonych przed II wojną światową i w pierwszych latach powojennych, łącząc teoretyczne i metodologiczne założenia badawcze obu okresów. Tekst Dobrowolskiego był bardzo ważnym głosem w dyskusji nad teorią kultury ludowej oraz znaczeniem podłoża historycznego i dziedzictwa kulturowego.

Polscy badacze od początku doceniali potrzebę międzynarodowej współpracy, szerokiego udziału w życiu naukowym, prowadzenia badań terenowych na różnych obszarach i podejmowania nowych projektów badawczych (dyskutowano o nich m.in. podczas Międzynarodowych Kongresów Nauk Etnologicznych i Antropologicznych). W „Etnografii Polskiej” publikowano wyniki badań obejmujących wybrane regiony Polski i realizowanych poza jej granicami, m.in. w Czechosłowacji, Bułgarii, Jugosławii, NRD, Rumunii, na Węgrzech. Zwracano również uwagę na konieczność likwidacji tzw. kierunków deficytowych, m.in. takich jak studia nad teorią kultury „społeczeństw pierwotnych” (Dynowski 1963, s. 25) i etnografia Europy (Zadrożyńska-Barącz 1970). Z perspektywy lat można powiedzieć, że cel ten został osiągnięty.

Znakomitą okazją do refleksji nad zadaniami dyscypliny był jubileusz dwudziestolecia powojennej etnografii i dziesięciolecia powstania Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN. W artykule wstępnym do IX tomu czasopisma, zatytułowanym „Od Redakcji”, czytamy m.in.: „Dzisiejsza etnografia uważa za swój główny obowiązek studia nad współczesnością, przy czym rzeczywistość aktualna traktowana jest jako ogniwo szerszego procesu historycznego [...] W badaniach nad współczesnością etnografia spotyka się z innymi naukami społecznymi, zwłaszcza z socjologią, historią gospodarczą czasów najnowszych, ekonomią, demografią, historią techniki. [...] Innym wreszcie momentem, na który wskazać należy w rozwoju powojennej etnografii, a zwłaszcza lat ostatnich, jest wzrost zainteresowania krajami pozaeuropejskimi. [...] Współczesna etnografia polska jest więc z jednej strony dyscypliną historyczną, odtwarzającą określone wycinki chronologiczne procesu kulturowego, z drugiej zaś strony wnosi ona swój wkład do teorii kultury. Oba te aspekty działania naszej dyscypliny budzić muszą, i budzą, wiele refleksji teoretycznych i metodologicznych. [...] Tym zagadnieniom zawsze będziemy udzielali naczelnego miejsca, zarówno w następnych tomach «Etnografii Polskiej», jak i w innych wydawnictwach etnograficznych” (*Etnografia Polska*, t. IX: 1965, s. 22–23).

Zadania uznane za programowe dla rodzimej etnografii znalazły odbicie w artykułach zamieszczanych w kolejnych tomach. Poruszano w nich m.in. kwestie teoretyczne i metodologiczne, podejmowano próby interdyscyplinarnych studiów nad przeszłością i teraźniejszością kultury wsi polskiej, zastanawiano się nad rolą etnografii w rozwoju nauk społecznych. Prezentowano również wyniki realizowanych na szeroką skalę programów badawczych, dotyczących np. prac nad Polskim Atlasem Etnograficznym, monografii wybranych środowisk wiejskich Mazowsza, Podlasia, Górnego Śląska, Karpat, Wielkopolski i Kujaw. Podejmowano próby rekonstrukcji tradycyjnej kultury ludowej poszczególnych regionów, a także ukazania współczesnego obrazu badanych wsi. Zauważalne było odejście od klasycznego podziału kultury na materialną, społeczną i duchową na rzecz analizy wybranych dziedzin kultury, najbardziej charakterystycznych dla danej społeczności, rozpatrywanych w kontekście innych zjawisk kulturowych, z uwzględnieniem perspektywy historycznej.

W 1962 roku, w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN, powstał Zakład Etnografii Powszechnej. Było to związane z rosnącym zainteresowaniem polskich badaczy problematyką pozaeuropejską. Rosła również liczba tekstów zamieszczanych w „Etnografii Polskiej”, w których ukazywano wyniki badań prowadzonych na różnych kontynentach.

Największym przedsięwzięciem badawczym w historii polskiej etnografii/etnologii, realizowanym poza granicami kraju, była ekspedycja, której członkowie (w latach 1965–1980) prowadzili badania terenowe w Mongolii. Inicjatorem prac, ich kierownikiem i koordynatorem, był prof. dr hab. Witold Dynowski, zarazem długoletni redaktor „Etnografii Polskiej”. Na łamach pisma systematycznie publikowano wyniki badań terenowych prowadzonych przez członków ekspedycji. W artykułach omawiano m.in. proces przechodzenia od tradycyjnej formy koczowniczej gospodarki pasterskiej do gospodarki spółdzielczej, z charakterystycznymi dla niej elementami osadnictwa. Przedmiotem studiów stał się też proces adaptacji młodzieży mongolskiej do środowiska pasterskiego, zmieniającego się pod wpływem urbanizacji i industrializacji. Analizowano zmiany struktury społecznej, przeobrażenia zachodzące w sferze stosunków etnicznych, w funkcjonowaniu rodziny i systemu pokrewieństwa, we wzorcach osobowych, życiu codziennym i obrzędowości. Przedstawiono także efekty unikalnych w skali światowej badań przeprowadzonych przez członków ekspedycji wśród mongolskich mniejszości etnicznych (patrz np. *Etnografia Polska*, t. XII: 1968; t. XXI: 1972, z. 1; szerzej o pracach ekspedycji mongolskiej patrz też: Kabzińska 2000).

Polscy mongoliści utrzymywali ściśle kontakty z wieloma liczącymi się zagranicznymi ośrodkami naukowymi, a ich prace cieszyły się dużym zainteresowaniem środowiska naukowego. 24–25 października 1978 roku, w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN, odbyło się międzynarodowe sympozjum, którego tematem była „Tradycja we współczesnej kulturze Mongolskiej Republiki Ludowej”. Wzięli w nim udział mongoliści z Austrii, Finlandii, Francji, Japonii, NRD i RFN, Węgier, USA, ZSRR, Mongolii i Polski. Teksty referatów ukazały się drukiem w XXIV tomie czasopisma (rok 1980, z. 1).

Z dużym zainteresowaniem środowiska spotkały się m.in. opublikowane w „Etnografii Polskiej” pionierskie w światowej mongolistyce artykuły wskazujące na możliwości zastosowania analizy semiotycznej do badań nad różnymi rodzajami ruchu, waloryzacją przestrzeni, obrzędowością oraz zachowaniami ludycznymi. Autorzy tych tekstów prezentowali wyniki badań przeprowadzonych w Mongolii, odwoływali się również do materiałów porównawczych, dotyczących różnych kultur, często znacznie oddalonych od siebie terytorialnie.

Obok badań nad kulturą mongolską znakomicie rozwijały się w Polsce (i rozwijają do dziś) badania amerykańistyczne. W artykułach publikowanych na łamach czasopisma analizowano m.in. współczesne przeobrażenia kulturowe (na przykładach wybranych grup etnicznych obu Ameryk, zwłaszcza społeczności indiańskich). Tematem artykułów było również funkcjonowanie struktur społecznych w Ameryce Południowej w okresie prekolumbijskim i po konkwiście. Omawiano też zjawisko religii synkretycznych i ruchów społeczno-religijnych określanych jako natywistyczne, millenarystyczne, bądź mesjanistyczne, analizowano mity, wierzenia i obrzędy badanych grup. Wiele uwagi poświęcono udziałowi Polaków w rozwoju cywilizacyjnym i kulturowym państw Ameryki Łacińskiej w XIX i XX wieku i odkrywaniu tego obszaru (patrz np. *Etnografia Polska*, t. XXVII: 1983, z. 1; *Etnografia Polska*, t. XXXII: 1988, z. 1).

W badaniach pozaeuropejskich uczestniczyli przedstawiciele różnych placówek etnograficznych. Publikując ich prace „Etnografia Polska” pełniła funkcję łącznika między różnymi ośrodkami, była też znakomitym forum dyskusyjnym.

Na łamach czasopisma publikowano również wyniki badań prowadzonych w Afryce i na Bliskim Wschodzie. Ukazywały się także teksty będące efektem współpracy międzynarodowej obejmującej kraje europejskie. Jej przykładem mogą być wspólne badania polsko-bułgarskie, realizowane w latach 1966–1970. Dotyczyły one m.in. rodziny oraz przemian zachodzących w wybranych wiejskich społecznościach lokalnych po II wojnie światowej (patrz np. *Etnografia Polska*, t. XV: 1971, z. 1).

W 1959 r. powstała Międzynarodowa Komisja do Badania Kultury Ludowej Karpat. W realizacji projektów opracowanych przez członków Komisji uczestniczyli badacze polscy, czescy, słowaccy, węgierscy, rumuńscy i ukraińscy, a po poszerzeniu Komisji o kraje bałkańskie (w 1976 r.) – także bułgarscy i jugosłowiańscy. W tym samym czasie Komisja zmieniła nazwę na: Międzynarodowa Komisja do Badania Kultury Ludowej Karpat i Bałkanów. Najwięcej uwagi poświęcono pasterstwu, architekturze i folklorowi zbójnickiemu. Działalność Komisji była znakomitym przykładem pierwszego po II wojnie światowej, szerokiego pod względem problemowym i długotrwałego współdziałania etnologów z krajów Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej (patrz np. *Etnografia Polska*, t. V: 1961; t. VI: 1962; t. XXV: 1981, z. 2; o pracach Komisji patrz też: Godyń-Wrzesień 2005).

Od początku lat siedemdziesiątych w „Etnografii Polskiej” można śledzić dyskusję, mającą na celu podsumowanie dwudziestopięcioletnich dokonań badawczych. Wskazywano też na konieczność wydania pracy zbiorowej, która byłaby syntetycznym ujęciem etnografii Polski. W artykułach poświęconych progra-

mowi prac nad „Syntezą” przedstawiano m. in. teoretyczne i metodologiczne założenia projektu, odpowiadające nowym wymogom dyscypliny (Kutrzeba-Pojnarowa 1971). Publikowano również cząstkowe wyniki badań nad poszczególnymi zagadnieniami.

W 1970 roku ukazał się artykuł poświęcony Łemkom, przemianom w sferze kultury tej grupy i jej związkom z kulturą polską. Trzy lata później opublikowano artykuł poświęcony uchodźcom greckim w Bieszczadach. Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ukazały się też w „Etnografii Polskiej” teksty dotyczące Cyganów w Polsce oraz ludności tatarskiej. Podjęto również rozważania nad pojęciem grupy etnograficznej i etnicznej. Publikacja tekstów dotyczących różnych grup etnicznych mieszkających na terenie Polski miała ogromne znaczenie. Oznaczała zdecydowane wyjście poza obowiązujący w PRL oficjalny obraz społeczeństwa polskiego jako homogenicznego pod względem etnicznym/narodowościowym. Złamanie tabu milczenia na ten temat.

Przez długie lata wydawcą „Etnografii Polskiej” był wrocławski Zakład Wydawniczy im. Ossolińskich. Od 1992 roku pismo wydawane jest przez Instytut Archeologii i Etnologii PAN (składem i drukiem zajmuje się Zakład Wydawniczy Letter Quality). „Etnografia” ukazuje się w nowej szacie graficznej. Najważniejsze zmiany dotyczą jednak prezentowanej w piśmie problematyki.

Transformacja systemowa, której początek wyznacza umownie rok 1989, pozwoliła polskim etnologom, podobnie jak badaczom w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej, na podjęcie wielu tematów, których realizacja nie była wcześniej możliwa, głównie ze względów polityczno-ideologicznych. Do dziś prowadzone są zainicjowane wówczas badania nad konfliktami etnicznymi, pograniczem kulturowym, religijnością, charakterem relacji między różnymi grupami etnicznymi a grupą dominującą. Przedmiotem szczególnej uwagi stała się tożsamość (etniczna, narodowa, kulturowa) oraz jej wyznaczniki. Dużym zainteresowaniem cieszy się tematyka polonijna. Przez wiele lat tego typu badania były ograniczone do krajów zachodnich. Od 1989 roku polscy badacze mają także możliwość prowadzenia badań terenowych na obszarach byłego Związku Radzieckiego, m.in. wśród mieszkających tam Polaków. Prace badawcze dotyczą m.in. historii tej grupy, tożsamości i jej wyznaczników oraz warunków mających wpływ na kształt tej tożsamości. Przedmiotem badań jest kultura wybranych grup, religia, relacje etniczne. Wyniki badań terenowych przeprowadzonych m.in. na Białorusi, Litwie, Ukrainie, w Kazachstanie, Mołdawii, w Gruzji, w Rosji (a także poza granicami byłego ZSRR – w Rumunii) były prezentowane na łamach „Etnografii Polskiej”. Najwięcej tekstów poświęcono Białorusi. Pisano m.in. o wyznacznikach tożsamości etnicznej (narodowej) różnych grup (nie tylko Polaków), stosunkach etnicznych, w tym np. rosyjsko-białoruskich, analizowanych z perspektywy „swój” – „obcy”. Badaczy interesowały stereotypy etniczne, stosunki społeczne i religijne, małżeństwa mieszane, działania podejmowane dla zachowania kultury i języka poszczególnych grup, świadomość historyczna, postawy wobec zmian, zachodzących na Białorusi po rozpadzie ZSRR i in. Wskazywano na zróżnicowanie badanych społeczności, podziały na

„swoich” i „obcych”, występujące także wewnątrz tej samej grupy etnicznej czy narodowej, różne typy tożsamości, jej wyznaczniki oraz zmiany ich roli w kształtowaniu identyfikacji poszczególnych osób.

Na łamach pisma, po raz pierwszy w polskiej etnologii, pisano o Turkach meschetyńskich, Asyryjczykach, Czeczenach i Chewsurach, ukazując wybrane aspekty ich historii i kultury, a także stereotypowy najczęściej sposób prezentowania tych grup w różnego typu publikacjach. Ukazały się również artykuły o problemach imigrantów w Szwajcarii, staroobrzędowcach w różnych krajach Europy, a także o Niemcach nadwołżańskich, którzy zdecydowali się opuścić ZSRR i obecną Rosję, by osiąść w niemieckiej ojczyźnie.

Wiele uwagi poświęcono mniejszościom etnicznym i narodowym w Polsce. Opublikowana została m. in. seria artykułów na temat Górnolązaków. Pierwszy tekst z tego cyklu ukazał się 1993 roku, a więc na długo przedtem, zanim grupa ta stała się przedmiotem powszechnej uwagi i gorących dyskusji. Opublikowano również teksty dotyczące młodych Żydów, Karaimów, Romów i Wietnamczyków, procesu ich integracji ze społeczeństwem polskim, relacji z grupą dominującą, wyznaczników tożsamości, możliwości zachowania własnej kultury. Odrębny cykl artykułów poświęcono potomkom rodzin niemieckich mieszkającym na terenie Wielkopolski, w szczególności tych, które w XVIII wieku przybyły na ziemię polskie z Bambergu i osiadły w okolicach Poznania. W artykułach ukazano m.in. historię i współczesność badanej grupy i jej przedstawicieli, proces integracji, związki z kulturą polską oraz przykłady stosunków polsko-niemieckich w różnych okresach, widziane przez pryzmat losów jednostek.

W „Etnografii Polskiej” ukazała się także seria artykułów na temat mniejszości białoruskiej w Polsce w okresie międzywojennym. Przedmiotem uwagi było m.in. szkolnictwo białoruskie, instytucje i organizacje społeczne, działalność polityczna. Sytuacja Białorusinów została przedstawiona na tle polityki narodowościowej ówczesnych władz polskich i różnych obozów politycznych. W badaniach wykorzystano specjalistyczną literaturę, materiały prasowe, dokumenty statystyczne oraz niepublikowane wcześniej źródła archiwalne, pochodzące z archiwów polskich, litewskich i białoruskich. Analiza wybranych tytułów prasowych pozwoliła również na przedstawienie wizerunku mniejszości żydowskiej w międzywojennej Polsce. W kolejnym tekście, na podstawie tego typu materiałów, ukazane zostały stereotypy mieszkańców Włoch.

Badania nad mniejszościami etnicznymi i narodowymi stały się znakomitą okazją do przypomnienia przedwojennego dorobku polskich badaczy i pokazania możliwości wykorzystania go we współczesnych pracach badawczych. Na nowo odkryto, odczytano i doceniono m.in. dorobek Józefa Obrębskiego i Eugeniusza Frankowskiego.

W artykułach poświęconych mniejszościom obecna jest refleksja nad problemem kontaktu kulturowego i relacją: „my” – „oni”, „swoi” – „obcy”. Do rozważań tych warto wrócić we współczesnych badaniach nad nasilającymi się ruchami migracyjnymi, problemami uchodźców, różnymi przejawami „swojskości” i „obcości”.

Dobłą okazją do rozważań nad relacją „swój” – „obcy” była 500 rocznica odkrycia Ameryki. Włączając się w obchody tego wydarzenia wydano tom „Etnografii Polskiej” (t. XXXVI: 1992, zeszyt 2), w którym zaprezentowano m.in. wyniki analizy niepublikowanych wcześniej źródeł archiwalnych oraz rezultaty kwerendy materiałów prasowych, dotyczących Indian w XIX-wiecznym Chicago i w Warszawie (w 1884 roku). Ukazano stereotypowe wyobrażenia na temat Indian, podejmując próbę demitologizacji ich obrazu. Bardzo ważne było spojrzenie na rolę, jaką odegrali Europejczycy w odkrywaniu Ameryki, a także związana z tym refleksja nad zjawiskiem kontaktu kulturowego i jego efektami.

Ze zrozumiałych względów w czasopiśmie można było zaprezentować jedynie niewielką część bogatego dorobku naszej dyscypliny. Zawsze jednak pisano o sprawach ważnych dla środowiska. Podejmowano dyskusję nad nazwą dyscypliny, jej specyfiką, możliwościami badawczymi (jak również – ograniczeniami), a także nad związkami rodzimej etnografii/etnologii z nauką światową. Prezentowano teksty z zakresu historii etnografii/etnologii. Korzystając z nieznanych szerzej źródeł przypomniano sylwetki wybitnych badaczy i nieznane fakty z ich życia naukowego. W ostatnich latach ukazały się m.in. artykuły poświęcone Bronisławowi Malinowskiemu, Eugeniuszowi Frankowskiemu, Adamowi Fischrowi, Oskarowi Kolbergowi, Józefowi Obrębskiemu, a także rosyjskiemu etnografowi – Dmitrijowi Konstantynowiczowi Zieleninowi. Wykorzystano w nich źródła odnalezione w archiwach, materiały prasowe i unikalne publikacje.

Po 1989 roku nowym, szczególnie ważnym, problemem badawczym stała się analiza „realnego socjalizmu” w Polsce i innych krajach tego systemu, z jej mitologią, propagandą, metodami socjotechniki, sferą życia codziennego. Analizowano również (m.in. na przykładzie społeczności wiejskich) mechanizmy transformacji (przełomu systemowego) i ich skutki społeczno-kulturowe. Zaprezentowano też wyniki badań inspirowanych koncepcją „teatru życia publicznego” ukazujących, na wybranych przykładach, lokalny wizerunek sceny politycznej. Pisano również o dialogu międzyreligijnym i sytuacji wyznaniowej w różnych krajach (m.in. Rosja, Białoruś, Ukraina, USA), o specyficznej religijności kobiecej. Podawano przykłady funkcjonowania parafii katolickich i prawosławnych z terenów byłego ZSRR, obu Ameryk i Polski. Na łamach „Etnografii Polskiej” omawiano ważne społecznie problemy udziału kobiet w walkach partyzanckich w Ameryce Łacińskiej, sytuacji ludzi starych w różnych kulturach, związków między współczesną turystyką i neokolonializmem, wyborów alternatywnych sposobów życia, „fali” w wojsku i nasilającego się obecnie w wielu krajach świata zjawiska samobójstw. Podjęty został również problem wpływu prasy na nastroje społeczne i jej roli w kreowaniu współczesnych stereotypów polskiego społeczeństwa.

Autorzy publikujący na łamach „Etnografii Polskiej” przedstawiali również wyniki swoich badań nad rolą i funkcjonowaniem kultu świętych we współczesnej kulturze ludowej, obrazem kultury ludowej w filmie polskim w czasach socjalistycznych, fenomenem disco polo i jego miejscem w polskiej kulturze masowej, symboliką wybranych zachowań i zjawisk (m.in. pustki, ciemności i milczenia),

ofiarami z człowieka, różnymi aspektami wierzeń ludowych, sposobami spędzania czasu wolnego.

Od końca lat osiemdziesiątych, przez wiele lat, w „Etnografii Polskiej” ukazywały się nowatorskie artykuły reprezentujące nurt określany mianem antropologii tańca. Wskazywano w nich różne możliwości interpretacji tańców występujących w kulturach świata, podejmując próbę wyjaśnienia ich znaczenia. W innych tekstach przedstawiono oryginalne propozycje interpretacji rozmaitych zachowań ruchowych występujących w kontekście obrzędów przejścia, cyklu kalendarzowego, w obrzędach rodzinnych. Odrębna seria artykułów poświęcona została współzawodnictwom w kulturach ludów Azji. Po raz pierwszy w literaturze ukazane zostały funkcje obrzędowe wielu zachowań tego typu, ich związki z magią oraz znaczenie symboliczno-komunikacyjne.

W piśmie prezentowano nowe możliwości prowadzenia badań etno-historycznych. Publikujący tu autorzy włączyli się również do dyskusji nad nowymi kierunkami badań (np. etnicznością, postmodernizmem, socjologią wiedzy, semiotyką i symboliką różnych zachowań, antropologią sportu i tańca). Omawiano też dokonania etnologii narodowych (np. rumuńskiej, francuskiej) i regionalnych (buriackiej). Analizowano ponadto wybrane koncepcje naukowe (m.in. koncepcję *mimesis* sformułowaną przez René Girarda oraz „kozła ofiarnego”, przedstawioną również przez tego badacza). Zastanawiano się nad przydatnością pojęcia *dyskurs* we współczesnej antropologii, jak też nad terminologią, która pozwoliłaby na opis współczesnych zmian, dotyczących np. kwestii etnicznych.

Przegląd tekstów składających się na dorobek „Etnografii Polskiej” wskazuje na bogactwo poruszanej na jej łamach problematyki. Można też np. mówić o wielości i różnorodności źródeł, z jakich korzystają etnologowie w swoich pracach. Są wśród nich nie tylko charakterystyczne dla dyscypliny badania terenowe, ale także źródła archiwalne, księgi parafialne, napisy nagrobne, materiały biograficzne, listy, dzienniki z badań terenowych, informacje z Internetu oraz materiały prasowe, pochodzące z różnych okresów.

Stałymi działami pisma są „Recenzje i omówienia” oraz „Kronika”. Z braku miejsca możemy w nich przedstawić jedynie nieliczne publikacje i wydarzenia składające się na ogromny dorobek dyscypliny. Bardzo ważny jest natomiast stały udział czasopisma w obiegu informacji naukowej. Zamieszczone tu teksty pobudzają do refleksji, dyskusji i krytycznej analizy, inspirują też do dalszych prac badawczych.

Mimo daleko idących zmian, jakie dokonały się w powojennej etnografii, etnologii/antropologii kulturowej, czasopismo od początku ukazuje się pod tym samym tytułem. Być może należałoby go zmienić, nie uczyniliśmy jednak tego, szanując tradycję i przyzwyczajenia Czytelników. Wzięliśmy także pod uwagę wysoką pozycję pisma i fakt, że jest ono rozpoznawalne właśnie jako „Etnografia Polska”.

Stały wzrost kosztów wydawniczych, przy skromnych możliwościach finansowania publikacji naukowych, wpłynął na zmniejszenie objętości pisma. Do historii przeszły roczniki o objętości 40 arkuszy (przez długi czas wydawano rocznie dwa zeszyty, z których każdy liczył ok. 20 arkuszy). W 1994 roku, po

kilkudziesięciu latach, „Etnografia Polska” znów stała się rocznikiem. Ograniczone są możliwości publikowania materiałów ilustracyjnych, przede wszystkim fotografii; nawet nie próbujemy sięgać po barwne ilustracje. Na szczęście, jak wynika z ocen czasopisma, jego poziom merytoryczny jest niezmiennie wysoki, a wiele prezentowanych tu tekstów znajduje się w naukowym obiegu (sięgają do nich nie tylko etnologowie/antropolodzy).

Rozwiązaniem, które pozwoliłoby na publikację większej ilości materiałów byłaby z pewnością elektroniczna wersja „Etnografii Polskiej”, dostępna w Internecie. Jest to zapewne kwestia niedalekiej przyszłości. Obecnie angielskojęzyczne streszczenia publikowanych w czasopiśmie artykułów ukazują się w międzynarodowym piśmie internetowym „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH).

Powodem do szczególnej radości jest rosnące zainteresowanie młodych autorów publikowaniem na łamach „Etnografii Polskiej” wyników prowadzonych przez nich badań. Za jakiś czas przejmą oni pałeczkę w sztafecie pokoleń i będą tworzyć następne numery pisma. Miejmy też nadzieję, że będą świętować kolejne, piękne jubileusze wydawnictwa ukazującego się pod tytułem „Etnografia Polska”.

LITERATURA CYTOWANA

- Dobrowolski Kazimierz 1961, Studia nad teorią kultury ludowej. Zagadnienie reliktu kulturowego w świetle materiałów źródłowych z południowej Małopolski, *Etnografia Polska*, t. IV, s. 15–92.
- 1964, Trzy studia z teorii kultury ludowej, *Etnografia Polska*, t. VIII, s. 11–74.
- Dynowski Witold 1963, Z dziedzin deficytowych etnografii polskiej, *Etnografia Polska*, t. VII, s. 15–30.
- Godyń-Wrzesień Maria 2005, Zarys historii Międzynarodowej Komisji do Badania Kultury Ludowej Karpat, *Lud*, t. 89, s. 237–252.
- Kabzińska Iwona 1996, Od Redakcji, *Etnografia Polska*, t. XL, z. 1–2, s. 5–9.
- 2000, W kierunku zrozumienia i interpretacji. Polska ekspedycja etnograficzna w Mongolii, [w:] *Polskie opisywanie świata. Od fascynacji egzotyką do badań antropologicznych*, Antoni Kuczyński (red.), Katedra Etnologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 233–249.
- Kutrzeba-Pojnarowa Anna 1971, Założenia teoretyczne i realny program nowych prac nad syntezą etnografii Polski, *Etnografia Polska*, t. XV, z. 2, s. 11–16.
- Paprocka Wanda 2003, 50 lat Zakładu Etnologii Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, *Etnografia Polska*, t. XLVII, z. 1–2, s. 5–30.
- Zadrożńska-Barącz Anna 1970, Nowa dziedzina deficytowa – etnografia Europy, *Etnografia Polska*, t. XIV, z. 2, s. 207–214.

Iwona Kabzińska, Wanda Paprocka